

Sajan Munjiza:

NARODNOSLOBODILAČKI ODBORI U CRNOJ DOLINI

Prvih dana ustanka izabrali smo seoski narodnoslobodilački odbor u Crnoj Dolini. Toga se bolje sjeća Rajko Rade-
tić, koji je na tome radio. U ovaj narodnoslobodilački odbor
ušli su: Sajen Munjiza, kao predsjednik, zatim Dušan Grbić, Du-
šan Inežević i Mišo Tubin. Mi smo se odmah postavili kao vlast
i primenjivali, kako smo tada znali, demokratske metode u radu.
Rečeno nam je da djelujemo politički i snagom ubjedjivanja, a
ne da se postavimo kao sila, iako je bilo razrezivanja i odre-
đivanja šta ko treba da preda. Trebalo je o svemu razgovarati
sa ljudima, na konferenciji ili pojedinačno.

Kada je front napušten, neki ljudi su se povukli ku-
ćama, mnogi nisu imali oružja i nisu mogli da se povuku u čete
u Kozari i na Maranu. Istina, čete nisu mogle da prime sve lju-
de koji su htjeli da pođu, jer nije bilo oružja. Išli su pre-
težno neoružani i mlađji ljudi, sa izuzetkom bilo košena, koji
je kao stariji čovjek otišao u četu.

U to vrijeme neprijatelj je pokušavao da unese pomet-
nju i nevjericu u daljnje nastavljjanje borbe. Tako su pronašene
glasine da nestupaju veće snage neprijatelja sa velikom ofanzi-
vom, da su razbijene ustaničke snage i sl. Čak je i do našeg
tadašnjeg rukovodstva do dr Mladena i drugih doprlo obavješte-
nje da se naše selo koleba, da ljudi nisu odlučni u nastavlja-
nju borbe.

Uskoro se prišlo da ide dr Mladen Stojanović sa jed-
nim koji nosi barjak - zastavu, te da se kreće 40 neoružanih

boraca. Sve je to imalo pozitivnog odraza, jer je davale snage ostalim ustanicima. Istina, dr Mladen Stojanović koga su mnogi ustanici poznavali bio je pojam za sebe, jer su u njega imali posebno povjerenje.

Koliko se sjećam, 21. avgusta 1941. uslijedila je ofenziva neprijatelja na frontu prema našim položajima. Uoči toga dana zatekao sam se u zaseoku Tubina. Noću sam se vratio u Došeno, gdje sam imao sastanak pa sam tu i prenoćio. U toku noći padala je kiša. Ustaše su krenule u raznim jutarnjim časovima tako da su mnoge porodice i ljude našli kod kuća. Došli su u selo bez pucanja. Kada sam pošao iz kuće dočekali su me ustaše na vratima i uhvatili. Uхватili su mene i Milu Došenu, sina Dušana Došena za koga sam rekao da je u ustanku imao karabin i da se pridružio nama na položaju u groblju. Nec dvojicu uhvatili su u kući Mladje Došena, a nedaleko odavde uhvatili su u njegovoj kući Dušana Došena, njegovu ženu Zevu, koja je bila bolesna, njegovog sina Dragoju. Pošto su već prošli pored moje kuće, uhvatili su mog brata Nikolu Munjizu, rođenog 1922, moje stričeve Stevana, Marka, Dušana, Ratka i Mladju Munjizu. Držali su ih povezane kod kuće Dušana Munjice udaljene od mene 200 metara, ali nisam vidio da su mi uhvatili brata i sve stričeve. Kasnije su ih poveli prema Baškotima, jer se u ovom pravcu kretale ustaška jedinice.

Bio sam u pumparicama hlađena, a imao sam i cipele, i plavu košulju. Inače bio sam bez kape, gologlav. Pitali su me kako se zovem i da li sam seljak. Kada sam potvrdno odgovorio, počeli su da mi psuju majku srpsku i četničku govoreći da nisam seljak, već da sam iz grada. Nisam mogao da ih uvjerim. Posvili

su Hasana Hodžića, iz Brestovca, koji se nalazio u ustaškoj jedinici. Mislim da se i sada nalazi u Brestovcima. Hasan je bio napružen i uniformisan sa šljemom na glavi. Kada je došao Hasan, njemu se obratio ustaški oficir, vjerovatno satnik, komandir jedinice, te ga zapitao da li poznaje nas dvojicu. On je rekao da Milu Došena poznaje, ali da mene ne poznaje. Ustaški oficir je naredio da se Mile pusti /on je 1942. poginuo sa Dušanom Grbićem/. Mene su zadržali sa uperenim puškomitraljezom u ledja. Nisio ga je crn ustaša. Počeo sam i ja uspio da se spasim.

Toga dana su kod Baškota pobijeni: Nikola Munjiza, moj brat, Dušan Munjiza, zatiin Vid Baškot, dok je Rade Munjiza, moj rođjak, pobjegao sa strijeljanja. Ubili su ovdje Stevana Munjizu i njegovog sina Dušana, Mladju i Marka Munjizu i Dušana Došena, njegovu ženu Pavu i sina im Bragoju. Svi su pobijeni na brdašcu iznad Baškota.

Kada mi je ustaški oficir reopćio da idem, počeo sam, ali mi je prišao Hasan Hodžić zatraživši da mu savijem cigaretu što sam teško učinio zbog toga što je padala kiša, a bio sam u psihičkoj depresiji. Kada sam zavio cigaretu i prodao Hodžiću odlučio sam da bježim i skočio sam preko ograde i nastavio bježati. Oni su počeli da pucaju za mnom, što znači da nisu bili odlučili da me puste, već da me Hodžić samo zadrži i da me kasnije na drugi način likvidiraju. Sretna okolnost je bila u tome što me nisu svezali kao što su to činili sa drugima, vezujući ih sa žicom.

Kada su pobijeni sahranjeni, isali su po nekoliko rana na sebi. Neke žene i djeca gledali su kada su ih ubijali. Bio je to za nas težak gubitak.

Rad se i dalje nastavljao. U jesen 1941. ponovo smo birali narodnooslobodilački odbor u Crnoj Dolini. Održana je konferencija u selu. Sakupili su se skoro svi mještani, uglavnom su došli ozbiljniji i stariji ljudi, među kojima Stevan Mrdja i drugi. Dobro se sjećam da je to bilo u kući Dušana Grbića. Konferencija je držana prema petrolejci lampi. Mislim da je na ovoj konferenciji bio Rajko Radetić, koji je došao sa Karamana. On je bio komunist.

Sjećam se da je konferencija imala ozbiljan i radan karakter. Ljudi su razgovarali o tome koga izabrati za odbornike. Insistirali su na tome da ja ostanem u odboru. Ne znam da li je i ovoga puta ponovo izabran Mićo Tubin, ali znam da su ponovo izabrani Dušan Grbić i Dušan Knežević. Vjerovatno i Mićo Tubin. Čini mi se da je predložen Blažja Tubin, ali ne znam zbog čega nije izabran.

Poslije toga vršeno je delegiranje u tadašnju komandu opštine. Po pravilu su delegirani predjednici seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Moguće zbog toga što se smatralo da su najbolje upućeni u zadatke i poslove koje su narodnooslobodilački odbori obavljali. Sjećam se da sam odlazio na sjednicu Opštine u Marinića, kod crkve. Mislim da smo imali dvije sjednice u Mariniću. Na ovim sjednicama bili su prisutni drugovi iz Karamanske čete, Ranko Gjenjonić i još neki, a mislim da je dolazio i Mićo Surjan. Obično bi na sjednicama govorili o tadašnjoj svjetskoj situaciji, našem položaju u to vrijeme, našim zadacima i razvitku našeg pokreta, o nasovnom uključivanju naroda u pokret. Tadašnji naši zadaci su bili - uključivanje što većeg broja ljudi u pokret i njihovo angažovanje na prikupljanju hrane, odjeće, obuće, oružja i svega što bi poslužilo za uspješnije

vođenje borbe.

Pored toga imali smo zadatak da obavještavamo jedinice o kretanju neprijatelja i da o tome prikupljamo podatke. Ja sam imao zadatak da prikupljem svaki interesantan podatak do koga dođem preko Čejreke, jer smo imali vezu sa ljudima iz ovog sela. Odlazio sam kod pojedinih ljudi, kao kod Jozu Maline, gdje sam odnosio letke, a odavde dobijao obavještenja iz grada. Jozo nije bio aktivan saradnik pokreta, ali se moglo sa njime razgovarati.

U jesen 1941. u našem selu dolazio se vod karanske čete, na položaju. Otišao sam u Čejreke, odnio letke i tada sam bio kod Jozu Maline. Sjedio sam kod njega oko jedan sat. U međuvremenu naišla je iz Fuharske grupa ustaša. Bili su u glavnom mještani iz Fuharske. Njih je, koliko sam mogao do saznati, tada vodio Mujo Delkić, koji je prije rata naselio u Čejreke, a otac mu je bio u Fuharskoj. Mujo se sada nalazi u Austriji. Sa mnom je bio Dragoja Munjiza, ali on nije došao po zadatku. Kada je Jozo Malina primjetio grupu ustaša sa Delkićem na čelu bio se uplašio pa je zbunjen ušao u kuću i saopštio mi da dolaze ustaše. Preporučio mi je da siđem niz stepenice u podrum. Dragoja Munjiza ostao je sa Jozom pa su izašli pred kuću i razgovarali sa ustašama. Oni su se interesovali ko je u kući, ali im je Jozo tvrdio da nema nikoga. Pitali su da li je tu nalazi Rajan Munjiza. Ja se nalazim u podrumu i slušam prepirku. Oružja nemam, samo bajonet. Pošto je Jozo Malina uporno tvrdio da se niko ne nalazi u kući, ustaše su krenule dalje. Uskoro su pripucali prema našim kućama, ali im je odgovorio pucanjem vod partizana. Ovo je doprinjelo da se ustaše brzo povuku, te sam mogao da izađem

i vratio se u selo. Jozo Kalina, iako je bio u dobrim odnosima sa mnom i preko mene pomagao pokret, 1942. kada je oslobođen Prijedor sakrio je ustašu pa je otkriven i bio uhapšen od partizana. Zatekao se u zatvoru kada su u grad ušli Nijemci, pa su ga oni pustili.

Letke i vijesti dobijali smo iz Nerana. Bile su to vijesti o stanju na frontovima, jer se znalo da mnogima, naročito u gradu, nisu dostupne vijesti o borbama na frontovima.

U to vrijeme bio sam u vezi sa Jovom Djukićem, koji je bio sekretar partijske organizacije u Brozičanima. Organizacija je djelovala i u Crnoj Dolini. Tu je radio i Nikola Mutić.

Čuvavanje veza sa gradom išlo je i na preporuku Rajke Radetića. On mi je govorio da se povežem sa Ivankom Gašić. Trebalo je da odnesem radio vijesti i letke u Prijedor, da ih predam Ivanki, a da od nje donesem ono što bude predala. Nekoliko puta odlazio sam kod Ivanke. Znam da je i moja majka išla nekoliko puta i tako nosila vijesti.

Jednom sam došao kroz Puhersku, prošao pored Zepetanovića i ušao u Gašića kuću. Tu sam našao Ivanke. Ona se iznenadila. I nju je interesovalo kako je kod nas. Ja sam joj o tome pričao, a ona je meni pričala o događajima u Prijedoru, dala mi je obavještenja o neprijateljskim jedinicama u gradu. Ništa nisam bilježio, nego sam sve pamtio. Od nje sam, pored obavještenja, dobio i dosta materijala, uglavnom kancelarijskog, sanitetskog, zatim sam nosio i novine koje su tada izlazile, da saznamo šta neprijatelj piše o pojedinim događajima.

Drugom prilikom išao sam po istom zadatku kod Ivanke. Nosio sam vijesti i otuda dobijao obavještenja, i odijela za

ljude koji su izašli iz Prijedora u partizane. Kada sam se vraćao, susreo sam ustaškog agenta Pavelića, koji je stanovao u Puharskoj. Poznavali smo se od ranije. Bio sam obaviješten da se on uključio u ustaški pokret i da je njihov agent. Iako sam to o njemu znao, nisam osjetio strah, jer sam bio siguran u sebe; ako me napadne, ja ću se obračunati sa njim. Susreo sam ga između pruge i mosta u Puharskoj. Kada me je primjetio, pozdravio se sa mnom u prolazu. Ja sam na sobi imao dva kaputa, i jedan ranac pun stvari. Nije me zaustavljao, ali se nekoliko puta obazirao i pogledao sa mnom. Kako mi nije pravio smetnje produžio sam u Puharsku i svratio kod kuće Halida Kapetanovića. Njega sam od ranije poznavao. Kod Kapetanovića sam se osjećao mnogo slobodnije. Zato sam se i navratio. Halid Kapetanović mi je dao metaka, dvije bombe i neka obavještenja i sl. Odatle sam produžio u selo, kroz Čejreke.

Moguće je bila još koja vosa, ali meni nije poznato. Ivanka Čačić je radila zajedno sa Ajšom Maličević. Njih dvije su - Ajša i Ivanka - radile na sakupljanju podataka, materijala i drugog.

Zadatak našeg narodnooslobodilačkog odbora bio je¹ da pomazemo partizanima na rušenju željezničke pruge i dr. Sjećam se takve jedne akcije. Baš u to vrijeme bio sam u Karanu, na nekom sastanku. Tada nam je rečeno da treba da se onemogući pruga, na relaciji Brezičani - Dragotinja - Svođa. Krenuli smo sa Karana pa pošto nas je uhvatila noć, prenoćili smo u kući Riste Banovića, u selu Jutroguštoj. Došli smo u Ornu Polinu i kod Dragišića sakupili ljude. Angažovali smo 40 ljudi iz sela, a došlo je nešto i iz Brezičane, kao Đorđe, Dožani, Dalmatinci

koji su se ovdje prije rata naselili/, pa smo ispod Brezičana u toku noći dizali željezničku prugu. Pošto nismo imali potrebnih predstava da bi prugu mogli kidati, pokušali smo odvrtanje šarafa, a zatim smo prevlačivali prugu sa šliperica. Tada je Rade Borge komandovao, a mi smo podmetali ledja na znak: "O, ruk", te tako digli kilometar pruge. Digli smo je sa mjesta i prevrnuli u stranu. U zoru smo se povukli.

Ovakvih akcija bilo je više po zahtjevu čete iz Karane. Odbor bi uglavnom vršio angažovanje i vođenje ljudi na slične akcije. Odlazili bi ne samo stariji nego i omladinaci.

Radeći kao predsjednik odbora u selu postao sam i kandidat za člana partije. Primili su me Jovo Djukić i Nikola Mutić. Sa njima sam se poznavao od ranije, ali nisam znao da su oni članovi partije. Kandidovan sam u novembru 1941. Moram priznati da nisam imao jasne predstave o tome ko može biti član partije. Činilo mi se da bi trebalo nešto učiniti pa tek onda ući u partiju. Smatrao sam da se treba isticati u borbi, u izvršavanju zadatka, u plemenitosti i sl. Mislilo sam da treba biti naročito sposoban i politički opreman i obrazovan.

Moram priznati da sam bio prijatno iznenađen kada je Jovo Djukić došao kod kuće Miko Hunjize, gdje smo pozvani Vid Grbić, Dušan Grbić, ja i čini mi se Dušan Knežević. Tu smo detaljnije o svemu razgovarali, a onda nam je Jovo Djukić predložio da se izdvojimo, da bi nam još nešto rekao. Mislili smo da će nam govoriti u vezi sa sadacima odbora, a ne o tome da ćemo biti kandidati. Jovo nam je saopštio da je partijska organizacija odlučila da nas kandiduje, jer nas je kroz dosadašnji rad posmatrala i ocijenila da smo odani i voljni da radimo za pokret.

Pored toga, rekao nam je nešto o ciljevima naše borbe, da nije samo zadatak oslobođenja zemlje, već i socijalne promjene itd. U tome smislu Jovo nam je govorio, ali kratko, jer nije bio dug sastanak. Rekao nam je da smo sada kandidati i da će on sa nama povremeno razgovarati, a isto tako da će se sa nama sastajati i raditi Rajko Radetić i još neki koji su odgovorni za rad na selu. Ostao sam kao kandidat sve do ljeta 1942., kada sam primljen u partiju.

NA PARTIJSKOM KURSU U KARANU

Medjutim, ja sam u aprilu 1942. otišao na partijsko-skojevski kurs na Karanu. Na ovom kursu je bio predavač drug iz Hrvatske. Petnaestodnevni kurs imao je program o državi, o revoluciji, o strategiji i taktici, o narednoslobodilačkim od-
borima kao organima vlasti.

Sam ostalih, na kursu su bili: Savo Mesar, Dragan Vujanović, Trivun Pralica, Vlado Oljača, Mirko Marjanović, An-
dja Knežević. Bilo nas je 15 - 20. Kurs je održavan u baraci, gdje su držana predavanja, tu smo i spavali i hranili se. Moram priznati da mi je ovaj kurs pomogao da dodjem do saznanja o mno-
go čemu što mi do tada nije bilo poznato. Učili smo uglavnom na osnovu predavanja, pa smo nešto i bilježili. Ojećam se da smo učili o nacionalnom i seljačkom pitanju. Znam da je rješavanje nacionalnog pitanja veoma lijepo postavljano. Insistiralo se na bratstvu i jedinstvu, na ravnopravnosti naših nacija, podvlači-
la opravdanost borbe protiv šovinizma i sl. To su bila prva na-
ša učenja i saznanja o tome šta treba da se postigne nečom re-
volucijom. Mene je to mnogo interesovalo i nije mi predstavlja-

lo teret, iako bi objektivno predstavljalo teret da je trebalo proučavati literaturu, jer smo bili bez predpreme. Učilo se po cijeli dan. Ali pretežno smo bili mladi pa smo teškoće lakše podnosili. Sjećam se kako je Trivo Pralica govorio predavaču Miši: "Pusti ti mene na Dubicu, jer ja bih radije išao u akciju na Dubicu, nego da ovo učim". Na Dubicu je u to vrijeme bilo posebno teško ići, jer je neprijateljsko uporište bilo ograđeno i utvrđeno bodljikavom žicom. Međutim, nekima je izgledalo lakše napadati, nego učiti, a mnogo se tražilo od posjetilaca kursa. Bilo je slučajeva da su kursisti, pošto nisu imali klupa, pisali na koljenu, a kasnije, kada je trebalo učiti, nisu mogli da pročitaju ono što su napisali.

Kada smo završili kurs dali su nam i ocjene, ali ne zvanične i pisane; istakli su neke kursiste da su se dobro znali i savladali nastavu. Poslije smo se razišli na svoje dužnosti. Oni koji su bili iz jedinica, vratili su se u jedinice, a mi politički radnici, otišli smo na ranije dužnosti.

Nakon desetak dana, našao sam se na položaju sa jedinicom iz karenskog bataljona, koja je držala položaj u Crnoj Bo-
lini, iznad Munjiza. Došao sam u jedan vod ove jedinice i našao sam Trivuna Pralicu, koji je sa mnom bio na kursu, a sada je držao borbena predavanja o državi. Slušao sam šta on je govorio pa mi se učinilo da neke stvari nije dobro postavio, to sam se javio na riječ da dopunim Pralicu. Moguće bi i nemo u to vrijeme trebalo ispraviti, ali sam bio siguran da neka pitanja u izlaganju Trivo Pralica treba dopuniti i ispraviti. Kada sam završio pozvao me je Trivo i ljutito upozorio da ga više ne ispravljam,

jer da su to suši autoritet kod beraca, a kasnije se imao
 Perić Bašketu. Istina, Pralica je bio poznat berac, ali mu kao
 i ostalima u to vrijeme nije bilo lako izdržavati, a još je teže
 bilo predavati teme o državi, nacionalizmu, seljaškom i drugim
 pitanjima.

Arhiv Bos. kraja B. Luka

ABK 209-008-046